

בעולם של 'שחור' המרכז נותר חצרו של הבית הפרטי ובה שזורה שושלת פתלתלה, לא־רציפה של נשים מזרחיות. הסרט חושף את המימד האתני של הלאומיות הציונית, אבל הביקורת הזו מעניינת אותו רק בדרך אגב. עניינו בכינונה של נשיות מזרחית שאין לה זיקה ללאומיות הציונית־אשכנזית ואין בה הכפפה של השוליים למרכז.

אורלי לובין

את מעמדם המוחלט של הסיפורים הציוניים־האשכנזיים כבעלי סמכות האמת הבלעדית לספר את סיפור ההיסטוריה של הטריטוריה שכאן והעמים שבתוכה. השחור אינו הצעה לסיפור אלטרנטיבי, אלא ערעור על ההכרח לספר את הסיפור ההיסטורי הישראלי כשהוא מאורגן על פי קטגוריית הלאומיות, שבמסגרתה מתארגנת האופוזיציה הדיכוטומית של לאום יהודי שאין בו הבדלים (אתניים, מגדריים וכו'); שעצם לאומיותו חוצה הבדלים) אל מול לאום ערבי, אחדותי אף הוא. בסיפור הציוני, ה"אחר" הפלסטיני (שנעדר לחלוטין בסרט שחנב, ולכן אינו יכול למלא את התפקיד המיוחד לו בסיפור הציוני) מובנה כמבטל האולטימטיבי של כל השונה; למולו, נחקקים כל ההבדלים בין קבוצות שונות של ישראלים־יהודים ומודחקים מן הסיפור. אבל את ההבדלים, השברים, הסדקים אפשר רק להדחיק, לא למחוק. במעגליות אינסופית יכול המודחק לעלות רק דרך המטא־נרטיב הציוני הלאומי, וכך המודחק מנוכס שוב כשבר שגם הוא בתורו מודחק מחדש.

שחנב אינו מספר סיפור ישראלי קולקטיבי אלטרנטיבי, ולכן גם אינו עובר למיקום אחר של הדחקה: סיפור קולקטיבי אלטרנטיבי היה מתארגן סביב דיווח אודות המאמץ של עצם ההדחקה, דיווח שבצדו גם צורה של פיצוי אוטופי על המאמץ הזה: הלאומיות, ששוב כרוכה בהדחקה חדשה, במחיקה נוספת של מה שאינו נענה לארגון הקולקטיבי החדש. במקום זאת, הטקסט שחנב מתעלם מהציונות האשכנזית כמעט לחלוטין, והופך אותה לנעדרת־נוכחת, דהיינו, ממקם אותה במקום שבאופן היסטורי הקצתה הציונות לפלסטינים, ובכך גם חושף את בדיניות המעמד ה"אוניברסלי" שלה, חושף את היותה כביכול לא־אתנית, לא־גזעית, כסימון בלבד, כסימונה כ"לא־אתנית", ולא כאפיון טבעי־מהותי שלה; חושף את נגיעותה האתנית והגזעית של הציונות האשכנזית, אתניות שלאומיות ה"אוניברסלית", שנותרה בפועל אשכנזית, מחקה כביכול. קיומה כקבוצה הכי פחות מסומנת מועמד בספק כשהיא מסומנת כהיעדר, ולכן מובנית כקבוצה, מכוננת כקהילייה; וכך, עם חשיפת המוכנות והסימוניות של "אשכנזיות", נחשף גם המעמד המלאכותי, המובנה, של

השחור פועל. צורת כישוף זו, הטוענת לשליטה בעולם הג'וננים, עולם השדים, פועלת. השחור גורם לשבר בידה של רחל, גורם להפלה אצל פנינה, פועל דרך קללתה של פנינה וכמעט־תאונה שקרית לה ולבסוף מופיע ככוח אצל רות, בתה המקוללת של חלי.

השחור פועל. השחור מקנה שליטה במסמן־העל של הסרט: הטלוויזיה. בתחילת הסרט, כשמכשיר הטלוויזיה מובא לראשונה לביתם, פנינה, האחות המשוגעת, חוזה במסך את העתיד: היא צופה בו עשרים שנה קדימה, ורואה או שמא מכוננת, מייצרת את דמותה/זהותה החדשה של רחל/חלי כמארכת טלוויזיה פופולרית, יותר אשכנזייה ממזרחית (וכאשת טלוויזיה, גם כמי שבעצמה שולטת כביכול במסמן, במדיום, בטלוויזיה). ובסוף הסרט פנינה שולטת במבטה החודר בערוצי הטלוויזיה, ומלמדת את בתה של חלי, הבת הפגועה, לשלוט בערוצים גם היא, תוך דילוג על אמה של רות (על חלי/רחל) בהעברת מורשת המסורת הנשית של אופני השליטה, ויוצרת בכך שושלת של סבתא/דודה/בת־אחות. אפילו רחל חווה רגע שבו היא שולטת בשחור, שולטת במדיום, רגע המתרחש בשנייה האחרונה לפני שהיא הופכת ל"חלי" ומאבדת את יכולת השליטה הנשית־שהיא־גם־מזרחית, שנייה לפני שהיא נכנעת לניכוס האשכנזי שפועל דרך מנגנון החינוך המופעל בחלל הפנימייה, בחלל שמופרד מחלל הבית: הרגע שבו היא מחדירה את אביה לתוך מסך הטלוויזיה, ומאפשרת לו לזכות בחידון התנ"ך העולמי – ואז המורה האשכנזייה מכבה את המכשיר. מופרדת מחלל הבית הפרטי שמסומן כמזרחי, היא עוברת אל החלל הפומבי של החיים בפנימייה האשכנזית, כמו כל אחיה/אחיותיה, שעברו מהחלל הפרטי אל הפומבי (אל הקיבוץ, הפנימייה החרדית, המפעל) והשאירו את הבית הפרטי ריק. בכך חשפו גם את הבית הלאומי, שהבית הפרטי אמור להיות מרכיב ביצירתו, כריק.

השחור פועל, והצלחתו לפעול מאפשרת לו להפוך למטא־נרטיב פעיל, המחליף את המסגרות הנרטיביות המערביות הפאלוגוצנטריסטיות, שבסרט הזה מתרוקנות מכוון לסמן: מסגרת הנרטיב האידאולוגי־ציוני־אשכנזי ומסגרת הנרטיב האדיפלי. ערך האמת המוענק לשחור מערער

'אין מקום אחר': מסות על חברה וספרות,
מאת גרשון שקד, סדרת קו אדום,
הקיבוץ המאוחד, תל-אביב.

+ רואים אור: בומן, בוס, מאת מאיר שלו; השואה, קובץ מאמרים ראשון מסוגו על השואה בערבית בהוצאת גבעת חביבה. < לכבוד שנת הארבעים לישראל מציג דוד טרטקובר במוזיאון ישראל את מגילת העצמאות, הכרזת העצמאות מאוירת ב־21 לוחות ומפורשת על פי רוח הזמן. < "רחוב אגריפס", יצירתו של אריה ארוך, נמכרת במכירה פומבית מתוקשרת מאוד בגלריה גורדון.

יוני <3> התנועה הדתית המתונה מימד מודיעה על כוונתה להתמודד בבחירות לכנסת. < אל סינאבה: בציבור היהודי תומכים 41 אחוז ברעיון הטרנספר לערבים. <4> בתל-אביב צועדים 19 ארגוני מחאה נגד הכיבוש ובעד השלום, ועורכים עצרת לציון 21 שנות כיבוש. <7> כחמש מאות נשים יהודיות ופלסטיניות מפגינות בגן אמיל גרינצווייג בירושלים, ובידיהן "מפת השלום", אריג באורך 200 מ' תכור מ־4,000 פיסות בד ועליהן סיסמאות וסמלים לקידום השלום. <11> שריפות גדולות בהרי יהודה ובהרי הכרמל הנגרמות ככל הנראה מהצתות של פלסטינים, כחלק ממאבק האנטינפאדה. <14> מרים בן-פורת, שופטת בית המשפט העליון לשעבר, מתמנה למבקרת המדינה, אשה ראשונה בתפקיד זה. <25> הפרקליט הצבאי הראשי, אמנון סטרשנוב: מאז תחילת האנטינפאדה נפתחו יותר מ־350 תיקי חקירה נגד חיילים. <26> נפתח משפטם של ראשי התנועה המתקדמת לשלום באשמת הזדהות עם אש"ף. <30> בית משפט השלום גזר חצי שנת מאסר (בעבודות שירות) על ארבעה פעילי שמאל, שנכשלו עם נציגי אש"ף ברומניה. < גיליון מאזניים (מאיינו) מוקדש לשירה העברית וסוקר 40 שנות שירה על נציגיה הבולטים, חטיבות זרמים. < האמנית סיסיל כאחלי מציגה מצוירה בתרשיחא. < תקליט חדש של שמואליק קראוס, אחרי עשרים שנה.

יולי <13> כותבת ראשית מדווח על "שירי האנטינפאדה": רוב הלהקות והזמרים חיים מחוץ לשטחים. הקלטות, המכילות שירי מלחמה והתקוממות, אסורות להפצה ונמכרות במחתרת. <19> הוועד המנהל של רשות השידור מחליט שלא לסקר עוד בטלוויזיה וברדיו הפגנות של סרבני שירות בשטחים. <20> טוראי אלי ידיד מואשם בהריגת אבו עווד יוסף איברהים, עציר שנורה בראשו בכדור גומי ממרחק של כ־20 ס"מ (ב־9.3). < נחשפת שיטה ל"פינוי אגרסיבי" של ילדים פלסטינים מידיי אבנים: מעצר עד לפידיון בידי ההורים במחיר 150 שקל לנפש. <26> רוברט מקסוול קונה את עיתון מעריב. < משלחת ישראלית יוצאת למוסקבה להקמת קונסוליה. <27> עירית לינור מספרת בכותבת ראשית על תופעה חדשה, בעיקר תל-אביבית: "היאפים הישראלים".

+ נוהל חדש בשטחים הכבושים: הממשל הצבאי מסמן בסימנים שונים את תעודות הזהות של ערביי השטחים ומוסיף להן הגבלות בנוסח "נושא תעודה זו אינו רשאי לצאת לישראל". שוטרי מג"ב ואנשי ממשל אחרים אף מחרימים תעודות זהות. < בגיליון 8 של כתב-העת לאמנות קו דיון בעבודתו של האמן יוחז' בויס ובאמנים ישראלים המציגים בתערוכה הבינלאומית דוקומנטה 8 בקאסל. < הספריה, סדרת ספרים משותפת של סימן קריאה/ הקיבוץ המאוחד ושל הוצאת כתר, בעריכת מנחם פרי, מתפרקת תוך עימות והעלבות הדדיות בעיתונים. < רואים אור בערבית: המורשת הפלסטינית בין המחיקה וההחייאה, מאת מנעם חדאד, בהוצאת המרכז למורשת הערבית - טייבה; איני מבקש את רשותו של אף אחד, קובץ שירים מאת סמיח אל קאסם. < חום יולי אוגוסט, תקליט חדש של שלמה ארצי.

אוגוסט <1> שמונה פלסטינים ממנהיגי האנטינפאדה מגורשים ללבנון באשמת הסתה. < השר עזר ויצמן מודיע כי יהיה מוכן לדבר עם אש"ף, בתנאי שיכיר במדינת ישראל ובסעיף 242, כדי להגיע להסדר. <3> ארתור הרצברג, ממנהיגי הקהילה היהודית בארה"ב, תוקף במכתב גלוי את הסופר אלי ויזל על קשריו הפוליטיים עם הליכוד ועל שתיקתו בעניין מדיניות הדיכוי בשטחים: "כפי שאתה יודע טוב מאחרים, שתיקה היא סוג של התערבות. בכל כתיבתך עמדת על כך שלאיש אין זכות לשתוק מול עוול... 14 בתים פוצץ הצבא בכפר ביתא כדי לפייס מתנחלים קיצונים. לא היית בין אלה שהגיבו". <4> הסכם במגזר הפרטי לקיצור שבוע העבודה לחמישה ימים. השינוי אמור להתבצע עד מארס 1990.

הסימון "מזרחיות". מתערערת ה"טבעיות" שבה תופסת האשכנזיות ה"אוניברסלית" את מעמדה ה"לא-מסומן", כפי שנחשפת המוכנות המלאכותית של המעמד המסומן שיש למזרחיות הפרטיקולרית. האשכנזיות הופכת מ"לא-מסומנת" כי היא אוניברסלית, לכזו שמסומנת כ"אוניברסלית".

עם זאת, היעדרם של דמויות וחיים תרבותיים אשכנזיים מן המסך אינו מסתיר או מדחיק את יחסי הכוח, שבמסגרתם האשכנזיות היא ההגמוניה המנכסת. זו נוכחת בסצינה הקצרה מאוד שבה המורה האשכנזי זיהה, הדמות האשכנזית היחידה שמופיעה בסרט, וגם היא לשניות ספורות בלבד, במחי שם-תואר מאפיין אחד: "אתם אמורים להיות הטובים ביותר של שכונות העוני ועיירות הפיתוח" מבצעת את המעשה הכפול של כינון ובר-זמן פיזור הקהילתיות: המורה מכוננת עבורם את הקהילייה (המזרחים של שכונות העוני וערי הפיתוח) וממקמת את הצעירים והצעירות המזרחיים/המזרחיות ביחס אליה (הטובים שבה) מתוקף המלים שבו-זמן שואבות אותם החוצה מאותה קהילייה עצמה שהן עצמן מכוננות. אין הם "קהילייה" (מזרחית) עד שהמורה אינה מבנה אותם ככאלו; וההבניה מתרחשת מתוך תהליך הוצאתם מהקהילייה (אל הפנימייה, אל החברה ה"אוניברסלית" הישראלית). אבל ההצבעה על יחסי הכוח אינה מעמידה בשחב את המזרחיות בשום יחסים עם האשכנזיות, כך שנוצרת חתרנות (שאפשר למצוא גם בכל הסרטים של משה מזרחי) שבה הקהילייה המזרחית אינה מגדירה את עצמה אל מול ועל פי זו האשכנזית בשום צורה שהיא: לא כניגודה, כשונה ממנה, כעליונה עליה או כמדוכאת על ידה, וכך אינה הופכת למוגדרת על דרך הכפפתה אליה. ה"אחר" (המזרחיות), שבאופן קבוע אינו אלא מה שהנו בעיני המרכז (האשכנזיות), אינו אלא מה שנהיה כדי לשרת את הכינון העצמי וההגדרה העצמית של המרכז, שמבנה אותו כך שיוכל להשתתף בהגדרת המרכז על דרך השלילה. ה"אחר" הזה, כשהוא מתעלם מיחסים אלה שבינו לבין המרכז, הופך להיות "הוא עצמו", לא "הוא" כפי שהוא משתקף חזרה מהמראה שמעמיד למולו המרכז כדי שישתתף אותו, אלא ללא המראה, ללא שיקוף דמותו בעיני המרכז, וזאת מבלי להתעלם מההגמוניות של אותו מרכז. מבלי לאבד את העמדה הביקורתית באשר ליחסי הכוח שמכוננים אתניות ואוניברסליות, מעמיד הסרט את המנגנון הקולנועי והתרבותי שלו לצד, ולא מעל או מתחת או כפועל יוצא של מאפיינים אשכנזיים יורוצנטריסטיים של התרבות ההגמונית.

אבל בכל זאת אין להתעלם מסיפור המסגרת: המסגרת הסינמטית של מסך הקולנוע, הסיפור הממסגר של מסעה של חלי חזרה הביתה, המסגור של מסך הטלוויזיה שנוכח בכל כך הרבה סצינות, ריבוי המסגרות הצורניות: חלונות, דלתות, קירות מפוספסים למשכצות שבהן ומבעדן ננעץ מבט המצלמה החודר, וסיפור המסגרת של האידאולוגיה והמעשה הציוניים: הגירה לציון, החלפת בית, שינוי חלל, החלפת מסגרת. האמצעי הספרותי "סיפור מסגרת" (כאן: המסע ללוויית האב) הופך לגילוי מוחשי (הכל באמת בתוך מסגרות), שחושף אותו כאמצעי מלאכותי, ועל ידי כך

תמצית הסרט

סיפור המסגרת של שחב הוא סיפור נסיעתן של חלי, מגישת טלוויזיה פופולרית, בתה רות, ילדה פגועה (אולי אוטיסטית), ואחותה פנינה, המארי שפזת בבית חולים לחולי רוח, חזרה אל עיירת הולדתן, ללוויית אביהן של חלי ופנינה. בדרך מזהה עובד תחנת דלק את חלי הפופולרית ומבקש ממנה לחייך יותר; האחות בבית החולים, שממנו היא באה לאסוף את פנינה אחותה, מדברת על הפופולריות שלה ועל חשיבותה בחיי פנינה; ובין פנינה לרות, בתה של חלי, נרקמים יחסים מיוחדים: פנינה מצליחה להרגיע את רות ברגעים שבהם חלי נכשלת, ופנינה ורות משחקות ביניהן בבית קפה בהעברת ערוצי טלוויזיה בעזרת תנועות ראש בלבד, כישוף שחלי רואה אבל לא מצליחה לחקות. זה הרגע שבו נקטע סיפור המסע, כשחלי מחייכת פתאום ומציעה לפנינה במרוקאית להמשיך בדרך, אבל אל אמא דווקא. בסיום יושבות האם והבת, ומציירות, ולראשונה מופיעה חלי כפרצוף ממש, ולא רק ככתם, בציור שמציירת רות, לצד פרצופיהן של פנינה ורות.

בתוך סיפור המסגרת הזה משולב, כסיפור מרכזי יותר, סיפורם של כמה חודשים בחיי המשפחה כולה שנים רבות קודם לכן, כשחלי, אז עוד רחל, מתכוננת ואחר כך יוצאת לפנימייה יוקרתית בירושלים. בראש המשפחה עומד אב עיוור, שאינו מסוגל לתפקד כראש משפחה ומקדיש את כל זמנו להתכונן לחידון התנ"ך, ואם שפותרת בעיות בעזרת השחור – שורה של "כשפים" שהיא מבצעת יחד עם פנינה, הבת ה"משוגעת". שלמה, הבן הבכור, לוקח על עצמו את האחריות לכל המשפחה. הוא חולם לנסוע ללמוד בסורבון, אבל בסופו של דבר מתפשר על חיים בעיירה עם חברתו שבהריון, והוא זה שדוחף את חלי לצאת לפנימייה, מעודד את האח הצעיר (שאת בעיות ההרטבה שלו פותרות אמא ופנינה בעזרת השחור) להישאר בקיבוץ, ואת האחות מרים להישאר בפנימייה החרדית, וזאת למרות ששניהם מתרחקים מן ההווה המשפחתית והאתנית. הוא יוזם ומעודד את יציאת האחות הנוספת, זהרה, לעבוד במפעל (השחור) אמור למנוע ממנה הריון בלתי רצוי כשהיא יוצאת לשם, אבל גם את נישואיה לדודם משה, למרות שהשידוך גרם לה לנסות להתאבד. שלמה הוא גם זה שמשנה את עמדתו מהתנגדות לשחור כחלק מעולם שעבר זמנו – לקבלתו כמסייע לפתרון בעיות בחייו שלו. אבל בלב העלילה עומדים היחסים בין רחל לפנינה, האחות המשוגעת, שיחד עם האם מבצעת את השחור, שנשארת האחות היחידה בבית והאחראית עליו, וששיגעונה מאפשר לאחי חברתו של שלמה לאנוס אותה כנקמה בשלמה על שפגע באחותו. בסוף הקיץ מצליחה רחל לגרום להוצאתה של פנינה למוסד רפואי נגד רצון האם, ומתנתקת סופית מעולם השחור, הקמיעות, השיגעון, העיירה והמרוקאיות כשהיא הולכת לפנימייה. שם, במפגש ההיכרות עם חברה למחזור ועם המורה האשכנזייה, לאחר ש"צפתה" באביה מופיע, כביכול, ומנצח בחידון התנ"ך בטלוויזיה, התבוננות שנקטעת באלימות כשהמורה האשכנזייה מכבה את המכשיר, היא מחליפה את שמה ל"חלי", מכריזה על עיירת המקור שלה כעל "איי-שם" ופותחת במסלול שיוביל אותה, כמו שמראה סיפור המסגרת, למעמד של מגישת טלוויזיה פופולרית.

'נישואין פיקטיביים'. כרזה לסרטו של חיים בזגלול.

9 < צריך באתר בנייה באורייחודה, המשמש מקום לינה לפועלים ערבים, מוצת "על רקע לאומני". פועל אחד נשרף למוות והאחרים נכווים באופן קשה. 10 < שלושה מטעני חבלה קטנים מתפוצצים על יד קיוסקים המוכרים עיתונים חילוניים בבני-ברק. שני מטענים נוספים מפורקים בשלום. ארגון חרדי בשם קש"ת נוטל אחריות. לארגון ייחוסו הנחת מטעני חבלה נוספים, הצתות והשחתת קברים. בפברואר 1989 ייעצרו עשרה חשודים, חרדים משכונת מאה שערים בירושלים. 17 < כותבת ראשית מדווח על אירוע שהתרחש בראשית אפריל: מח"ט רדף באמצעות מסוק אחרי רועה פלסטיני שנמלט מאזור הפגנה בשטחים, פתח לעברו באש והרגו. תיפתח חקירה, אבל המח"ט לא יועמד לדין. 20 < עשרים וחמישה פצועים בפיגוע במדרחוב נורדאו בחיפה. 22 < נחשף אונס קבוצתי בקיבוץ שומרת: שישה נערים אנסו נערה בת 14 והתעללו בה במשך תקופה ממושכת. השופט המחוזי מיכה לינדנשטראוס יחליט לזכות את הנערים על סמך פרשנותו להתנהגות הנערה. פסק הדין יעורר זעם ציבורי. המדינה תערער וכעבור שלוש שנים יורשעו הנערים בבית המשפט העליון ויידונו לתקופות מאסר שונות. 25 < כנס עממי בשפרעם במחאה על זריקת בקבוק מולוטוב על בניין העירייה, קריעת דגל ישראל וכתובת סיסמאות נגד אברהם נמר חוסיין, ראש העירייה וראש ועד ראשי הרשויות המקומיות הערביות. 26 < מנהל חטיבת הביניים במג'דל שמס, פאיז חמודי, מפוטר משום שלא הסכים להניף את דגל ישראל על בית הספר ולהשתתף בארגון קייטנות בגולן. 27 < אסיר עולם, הרצל אביטן, בורח מכלא באר-שבע, בסיוע שני סוהרים, ומסתתר בבית בבאר-שבע, שעליו השתלט למשך יומיים. הוא ייעצר בהוד השרון.

+ רואים אור בעברית: סוסים על כביש גהה, קובץ סיפורים מאת סביון ליברכט; דפי-ביב, אסופת מאמרים על אירועי האינתיפאדה מאת ס. יזהר, שפורסמו תחילה בדבר, בעריכת נסים קלדרון. < רואים אור בערבית: האופק, הבחוק, קובץ סיפורים קצרים מאת נאגי אל ד'אהר; הדבר לביב-זית, רומן מאת אדמון שחאדה. < אטלס ארץ-ישראל לגבולותיו על פי המקובצות, מאת הרב ישראל אריאל, לשעבר רב העיר ימית ופעיל בכ"ך, מופיע בשם בדוי. באטלס מצוינים "גבולות המחיה המינימליים" של העם היהודי, מפורט סעיף במערב ועד גבול איראן במזרח. מפורטים בו "חוקת הכיבוש", שהיא "מצווה לדורות" ו"סדר הכיבושים: ארץ-ישראל תחילה ואחר כך חוץ לארץ; משנכבשה הארץ מתקדשת היא למצוות; מדבריות, ימים ונהרות מתקדשים אף הם; חוץ לארץ אף היא מתקדשת אם נכבשה כסדר".

ספטמבר 19 < לוויין התקשורת "אופק 1" משוגר לחלל בהצלחה. 23 < מעצר בית מוטל על האשם חמדאן מתנועת בני הכפר, אחרי שישה חודשים במעצר מינהלי. 29 < מסתיימת הבוררות בעניין טאבה, בקבלת תביעתה של מצרים על השטח. בפברואר 1989 תוחזר טאבה למצרים.

+ המחזה הציפורים מוצג בתיאטרון אל חכוואתי. < ינמן, סרטו האוטוביוגרפי של דוד פרלוב, בוחן בשישה פרקים את גבולות האיש, הלאומי והאמנותי. < אורי אבנרי מבכה את מותה של התרבות הישראלית במאמר על "מות נמרוד" בקטלוג אמנות הפיסול בישראל.

אוקטובר 5 < ועדת הבחירות המרכזית מחליטה לפסול את תנועת כ"ך מהשתתפות בבחירות. פעילי התנועה יגיבו בהפגנות אלימות. 24 < ס. יזהר בטקס חלוקת פרסי אקו"ם: "כי עד שאנו מדברים כאן ברוב דרך ארץ, כבר הומתו כשש מאות בני אדם, מהם ערבים על ידי יהודים ומהם ערבים על ידי ערבים וקצתם גם יהודים על ידי ערבים... יש כאן השחתת הנפש שלנו". 25 < ידיעות ראשונות על יחידות חיילי קומנדו מחופשים לערבים מתפרסמות בעיתוני חוץ. הצנזורה שוללת את תעודות העיתונאי משלושה כתבים זרים שהעבירו את הידיעות בלי אישורה. בראשית החודש הבא יציג כותבת ראשית את יחידות המסתערבים על סמך הפרסומים ב"עיתונות זרה". 30 < אשה ושלושת ילדיה נשרפים למוות באוטובוס אגד המותקף בבקבוקי תבערה, במרכז יריחו.

+ מגיפת פוליו פורצת באזור חדרה. משרד הבריאות מחליט לחסן את כל תושבי ישראל שמתחת לגיל 40. < אלוף לפידות בבמחנה: "השטחים יחזקו את חוסנו המוסרי של צה"ל. תהיה זו טעות לומר שמורל החיילים והמפקדים נפגע

מפרק אותו ממעמדו כ"טבעי" וכ"הכרחי". עם התפרקות סיפור המסגרת הנרטיבי ממעמדו הטבעי מאבד גם סיפור המסגרת הציוני את מעמדו ה"טבעי", ונחשף גם הוא כמו האמצעי הספרותי כאמצעי מלאכותי, שמתפרק כשקורסים המסגרת המרחבית ותפקודה, מסגור החלל, מסגור המרחב: הטריטוריה. "פנים" המסגרת – ציונות, טריטוריאליזם, "בית" מתפרק וקורס, ואתו קורס "חוץ" המסגרת – מה שמחוץ לסיפור הציוני הלאומי, לטריטוריית הבית, לבניין הלאומי; קורס עצם המושג "בית".

סיפורה האוטוביוגרפי של חלי (שכן לה מוענק הקול, דרך ה-voice over). הסיפור כולו מסופר דרך נקודת התצפית שלה ושל רחל בלבד, מוגבל רק להן. אינו יכול להיות זהה לסיפור הציוני הלאומי המודרני, שכן כאשר מקומה בו מוגבל למעמדה כסמל למדינה, ללאום, לאדמה. למרות שהיא צברית, היחידה במשפחתה שנולדה בישראל, בהיותה אשה ומזרחית, אין היא שותפה מלאה במטא-נרטיב הלאומי-ציוני. כמו נשים אחרות בתרבות הלאומית העברית היא צריכה לייצר עבור עצמה ערוץ משלה לסיפור ההיסטוריה (הלאומית) שלה. אבל שלא כמו האשה האשכנזייה, אין היא יכולה למצוא ערוץ אלטרנטיבי זה לצד הסיפור הלאומי-ציוני ההגמוני; ולכן, שוב, היא אינה נכנעת לתכתיב לייצר היסטוריה בכל מחיר, והיא מייצרת ערוץ, שמסומן על ידי ערוץ הטלוויזיה; אבל ערוץ כזה שמפרק את המשמעויות הציוניות הקלישאויות של "בית" (פרטי), "בית לאומי" ומרחב טריטוריאלי פרטי או לאומי. את התנועה הלינארית במרחב, שראשיתה בגלות ואחריתה בגאולה בציון, תנועה אדיפאלית שיש לה התחלה וסוף ברורים והיא פונה לכיוון אחד: קדימה, במסע שיש לו תכלית ומטרה, ממיר שחנך בייצור מסע פרה-אדיפלי. אין זה מסע אחר/ בעקבות האב, אלא מסע שהוא מעגלי, שבלולי, בדילוגים על פני דורות ולא רציף, מסע של כינון שושלת של אמהויות.

דרך האימאז' הטלוויזיוני, אומר בודריאר, גופנו שלנו וכל היקום המקיף אותנו הופכים למסך-בקרד. האמיתי כשלעצמו מופיע כגוף ענק חסר תועלת; המרחב הפתוח הגיאוגרפי העצום מופיע כגוף נטוש, שמרחביו ומידותיו נראים אקראיים. ב"צאתן" מן האימאז' הטלוויזיוני, ששלושתן שולטות בו וחלי גם נשלטת דרכו, המרחב הנופי שדרכו עוברות חלי, בתה ואחותה במסען חזרה הביתה לבית הקברות אינו כה עצום, אבל הוא במובהק אקראי: יעדן אינו מסומן, כמו ששם המקור, עיירת מולדתן, אינו מוזכר, והן נוסעות דרך "גוף נטוש". הציונות לא היתה כאן: שום קרקע לא נכבשה, שום מבנה לא הוקם, הטריטוריה לא נכבשה וסומנה על ידי התיישבויות חדשות. היחסים בין הנשים הנעות במרחב לבין המרחב שבו הן נעות אינם בשום צורה ואופן יחסים של מוכרות ושל זיהוי/זהות, בניגוד ישיר לאתוס הציוני, המורה לאהוב את ארצן, לדעת אותה, לכבוש אותה במורגליך, ודרך כיבוש, קימום וידיעה, הסמנטיקה והסימבוליקה הפאלוצנטריים הציוניים, להפוך אותה לשלך: לנכס אותה, לבעול אותה. המרחב הציוני מסומן, נקרא לו שם, מוכרזת עליו בעלות ובהתקדמותו הוא נוקט כיוון מסוים מאוד: התרחבות.

התיישבויות הן טבעות בשרשרת הביטחון והקולקטיביות, כולן חוברות יחד לגוף מלוכד אחד.

בשחנך, כמו בסרטים שמשרטים ומייצגים את המעברות, ההתיישבות המסוימת הזו עומדת בניגוד ישיר לייצוג זה, ובכך חושפת את רעלת האידיאולוגיה הציונית שמעניקה לגיטימציה להתרחבות ולכיבוש. כאן העיירה מנותקת לחלוטין: היא סגורה לעצמה ומכילה את עצמה, וכל תנועה "החוצה" ממסגרת העיירה היא תנועה הרסנית: רחל שוברת יד, לפנינה קורית תאונת דרכים, זהרה עלולה להיכנס להריון לא-רצוי. לנוע "החוצה" אין משמעו להתחבר עם ההתיישבויות היהודיות השכנות, כפי שטוען האתוס הציוני, אלא לשנות את המסגרות: לפנימייה בירושלים, לקיבוץ (כל קיבוץ שהוא), לפנימייה דתית, לצרפת, כולם מתפוררים ומתנתקים ממקורם, אבל גם מהיעד הציוני-אשכנזי שאליו אין הם מתחברים; כולם מתפוררים חוץ מפנינה, ה"משוגעת", היחידה שרואה ב"בית" את ביתה ומנקה אותו באובססיביות. הבית נשלט בידי ה"משוגעת" ששוטפת את הרצפה כל הזמן ונופת בכל מי שמעז להיכנס וללכת. היא היחידה שנותרת כשלעצמה, שלא הופכת ל"אחר" מובנה, כפי שקורה לכל מי שנע אל מחוץ למסגרת המסומנת, המיועדת.

"בית" (פרטי), לכן, אינו שותף ב"בית לאומי", שכן האדמה (הלא-מית) המובילה מן הבית ואל הבית אינה מסומנת, ואינה מסמן לאומי; הבית, לכן, אינו נמצא על רצף מרחבי שאפשר לנוע בו, ומן הבית ואליו, בחופשיות. מאחורי הטענה האידיאולוגית לבית-טריטוריה-הלאומית-הזו נפער חלל ריק; המסמן "בית" אינו מסמן דבר, לא במישור הלאומי ולא במישור המשפחתי. נשים כותבות בספרות העברית (כמו דבורה בארון) פירקו את מושג ה"בית" ל"בית משפחתי" ו"בניין לאומי", כדי לתבוע, שכן לא הוקצה להן מרחב בבניין הלאומי, את הבית המשפחתי כמיקום האוטוביוגרפי שלהן לסיפור ההיסטוריה-הלאומי-הנשי. הבית הלאומי שאליו אין הן שייכות מומר בבית הקונקרטי. בסרטי המעברה "בית" כסמל לאומי מומר ב"בניין" (בית) מאבן ובטון. כך, השימוש הן בדיכטומיה והן באחדות בין הבית הפרטי לבית הלאומי מצרף יחד התנהגויות חתרניות של שני מיעוטים מדוכאים בתרבויות העברית והישראלית, חתרנות נשית וחתרנות מזרחית, כדי ליצור סיפור אשר כמעט ואינו מסופר: ההיסטוריה של החיים הנשיים המזרחיים במדינת ישראל.

במקום בית לאומי, מסגרות יציבות וקבועות ותנועה מרחבית בחלל/טריטוריה מוכרים ומזוהים, מציע הסרט את הבית הפרטיקולרי, הפרטי, שנועד למגורים. בית שאינו מסומן דרך התקשרותו עם בתים אחרים או על פי תרומתו לביטחון הלאומי, אלא על פי יכולתו להבטיח סוג אחר של פעולה, סוג שבו הסוכן הפועל יהיה אשה ולא גבר. בבית הזה, שמרוקן מהפונקציונליות שלו כעוגן מוכר או ממשמעותו כמרחב להשתתפות לאומית, האשה היא זו שחזקה ובשליטה, זו שפועלת, זו שמנסה לשלוט בחייה, ולו דרך התאבדות (זהרה); בניגוד לשלמה, שמנסה לגרום לחברתו לפעול להפיל. אמא לפנינה שולטות דרך השחור; כך גם רות, הדור השלישי. רחל ומרים מאבדות את כוח השחור שלהן, דהיינו

עקב השהייה בשטחים. להפך – המורל של צה"ל בריא וטוב. חודדו החושים, התהליכים והמחשבה". < רואה אור בערבית: טרגדיות, ספרו של אפנאן אל קאסם.

'הבועה', חוברת מצוירת לארץ ולגולה,
גיליון 1, עורך תמיר שפר.

נובמבר 1 < בחירות לכנסת ה-12. הליכוד – 40 מנדטים, המערך – 39, ש"ס – 6 (והיא עתה המפלגה הדתית הגדולה ביותר), המפד"ל – 6, אגודת ישראל – 5, מפלגת החדשה של הרב שך, דגל התורה – 2, רצ – 5, מפ"ם – 3, שינוי – 2, חד"ש – 4. יצחק שמיר לא יצליח להרכיב ממשלה ולאחר חודש וחצי תוקם ממשלת אחדות, עם שמעון פרס במשרד האוצר, יצחק רבין במשרד הביטחון ואריה דרעי במשרד הפנים. < 15 < בכינוס המועצה הפלסטינית באלג'יר מכריז יאסר ערפאת על הקמת מדינה פלסטינית גולה. בשעת הטקס מנותק זרם החשמל בשטחים כדי למנוע מתושביהם לצפות בשידורו. 22 מדינות מכריזות מיד על הכרתם במדינה הפלסטינית. יום זה יצוין מעתה כיום העצמאות הפלסטינית. + מוקם ערוץ 7. הערוץ פועל ללא רשיון ומוגדר כתחנת רדיו של המתנחלים. < דורון תבורי עוזב את תיאטרון חיפה, לאחר שההצגה כתלונה שכתב, נדחתה. ההצגה מתארת קבוצת מחבלים המתכננת לפוצץ את כל"ב שלום. < רואים אור בערבית קץ הזמן העקב, קובץ סיפורים קצרים של הסופר נביל עודה. < קונצרט ראשון בסדרה "מוסיקה עכשיו" במוזיאון תל-אביב, ובו מושמעות 17 יצירות של מלחינים ישראלים.

דצמבר 2 < במלאת שנה לפרוץ האינתיפאדה מתכנסות בירושלים נשים מארגונים שונים בקריאה לסיום הכיבוש ומצטרפות להפגנת נשים בשחור. < 9 < כוח צה"ל פושט על מפקדת אחמד ג'יבריל בלבנון. בעקבות הפעולה נחשפת העובדה שצה"ל משתמש בכלבים נושאי חומר נפץ. < 10 < צוותי חילוץ של צה"ל יוצאים לסייע לחילוץ נפגעים ברעש האדמה בארמניה. < 18 < נפתח מרכז ישראלי לזכויות האדם בשטחים, "בצלם". המרכז ממסד פעילות התנדבותית לתיעוד הפרות זכויות האדם בשטחים שקיימה עד אז קבוצת "עדי הכיבוש" של תנועת השנה ה-21. בטקס בגלריה בוגרשוב מודיע הרב דוד פורמן על הקמת ארגון נוסף, "רבנים למען זכויות אדם". < 20 < כמה מראשי ההתנחלויות בשטחים, ובהם הרב משה לוינגר, פותחים בשביתת רעב מול בית ראש הממשלה, במחאה על המצב הביטחוני בשטחים. השביתה תימשך 43 יום. < 24 < הפגנת המונים של תנועת שלום עכשיו בכיכר מלכי ישראל, בסיסמה: "לדבר שלום עם אש"ף עכשיו". < 29 < הרבנות הראשית שוללת, לראשונה בתולדותיה, סמכות של רב להעניק הכשר. + יוצאים לאקרנים: בגלל המלחמה ההיא, סרטה של אורנה בן דורני, על פי סיפורם של יהודה פוליקר ויעקב גלעד, שני בנים ניצולי שואה, ובעקבות התקליט אפר ואבק של יהודה פוליקר; נישואים פיקטיביים, סרטו של חיים בזגלו על יחסי הגומלין בין ישראלים לפלסטינים ועל יחסיות הזהות האישית והלאומית. < רואים אור בערבית אני אוהב אתכם לו תדעו עד כמה, קובץ שירים של שכיב ג'השאן; זיכרונות צעיר שלא גלה, קובץ סיפורים קצרים של חנא אברהם.

ינואר 13 < משמרת מחאה של אמנים ואנשי ציבור מול משרד הביטחון בירושלים, במחאה על החקירה המתמשכת של אנשי ישר גבול באשמת הסתה לסירוב לשרת בשטחים. < 20 < הרמטכ"ל, דן שומרון, מצוטט בדיעות אחרונות בהתבטאות נדירה המעידה על החמרה בהוראות הפתיחה באש, שהוכחשה בפי הרשויות: "מותר לירות במי שגורם לסיכון של ממש, ואחד הסיכונים, למשל, הוא הנחת מחסומים". < 26 < תערוכת מחאה של אמנים ואנשי שמאל, ביוזמת "השנה ה-21", במאהל שהוקם מול מחנה המעצר קציעות (אנצאר) שבו כלואים אלפי אסירים ועצירים מינהליים פלסטינים. האוצר, עמי שטייניץ: "תערוכות רגילות משרתות את הנורמליזציה של הכיבוש".

+ פייצל חוסייני, ראש המרכז ללימודים פלסטיניים בירושלים, המקורב לאש"ף, נפגש עם אישים ממפלגת העבודה ומשינוי. בעקבות פרסום הדבר נרתעים אישים אחרים מפגישות מתוכננות. < יצחק מודעי על יאסר ערפאת: "הוא אדם שלא מתגלח ומתנשק עם ראשי מדינות. אפילו אם היה צדיק תמים לא הייתי מוכן להתנשק עם אדם כזה". < בחנוכה האתמול, סרטם של ג'אד נאמן ויצחק צפל ישורון: סרט עלילתי ראשון שהופק על רקע האינתיפאדה; יוקרן בסינמטק

את זהותן הנשית-מזרחית, כשהן (שוגות ו)יוצאות אל מחוץ למסגרת. שם, מחוץ למסגרת, הן מאבדות את כוח השליטה שיש לאשה בתוך מסגרת הבית, ממלכת האמונה בַּשְּׁחֹר. מרים ורחל מאבדות את כוחן כשהן פועלות במסגרות שמקצים להן גברים; חלי לא תזכה בכוחה בחזרה, אבל היא עומדת מול טעותה פנים-אליפנים ולפחות זוכה בחזרה בפנים (בציור של בתה).

הסירוס הגברי הוא שמפנה את החלל ומותיר לאשה את הכוח, והוא גם זה שמחזיר את האשה הפועלת, השלטת, אל חלל המסגרת המסורתית שלה: היא נהיית מכשפה. מסורסים האב (העיוור), האח שאינו שולט באיבר מינו (מרטיב), והאח הבכור, שכמו שמשון מאבד את כוחו עם אובדן שעריו, באקט שמדגיש עוד יותר את עוצמת הסירוס, כשהשיער (הפיאה) צונח כשהוא נמצא בשליטת השחור של אמו. אובדן הפאלוס הופך את הגברים לנשים, מבנה את הגבר המזרחי כמי שאיבד כל כוח פוליטי ויכול לשלוט רק באשה החלשה ממנו, האשה המזרחית, שמלכתחילה אין לה פאלוס לאבדו. אבל הטקסט לא נכנע לתכתיב המבני האדיפלי, המסמן מערכות יחסים פנים-משפחתיות כבעלות אופי של גילוי עריות, ולכן שובר את הנרטיב הזה: המיניות מתקיימת לא במערכות נרטיביות מערביות, אלא היחסים הם בין אם לבן, בין בת לאב (כשהאב העיוור מכה את רחל, צופה רחל באונס של פנינה שמתרחש, באופן אנלוגי, בהעברת מעבר לגדר), בין זהרה לדודה משה, ושל עיוורון כתוצאה מנישואי דודים והתקרחות "כתוצאה", כביכול, מיחסי אס-בן.

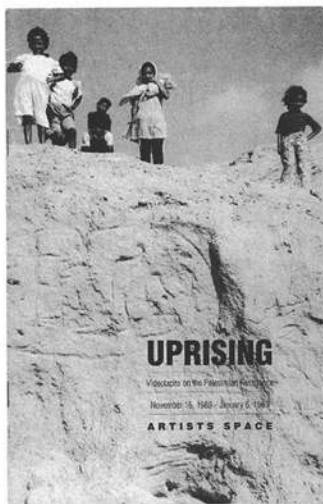
עם זאת, הסיפור האדיפלי, שחוזר וממקם את האשה בתפקיד הסטריאוטיפי של המכשפה, גם מעניק לה, כשהנרטיב מוסט אחורה אל השלב הפרה-אדיפלי, כמו שקורה בסרט, את מרחב השליטה והכוח שהיה לה אי פעם: קודם להכרת הפאלוס. דווקא דרך ערוץ הסטריאוטיפ (במקרה זה של המכשפה) יכולה האשה להשיג שליטה כלשהי, ודווקא המאבק הנואש לנוע אל מחוץ לחלל הסטריאוטיפ ואל תוך העולם הגברי-אשכנזי הוא שנכשל בהשגת שליטה. כמו כל הנשים בקולנוע הישראלי, אשכנזיות כמזרחיות, גם רחל/חלי אינה יכולה למלא תפקיד משמעותי ומרכזי בחיים הקהילתיים. כמו כל הנשים בקולנוע הישראלי, היא נהדפת, מכוחו של האתוס הציוני, שמעמיד כעיקר את חיי הקהילייה וגופות עמלים ומדיר ומדחיק אינדיבידואליות וגופות מיניים, אל מחוץ למה שחשוב באמת: קהילייה וחיים מקצועיים, ואל מה שחשיבותו משנית: אוטונומיה וכינון עצמי דרך מיניות ותשוקה, דרך שליטה בגוף המיני. וכשהיא מנסה, כמו שמנסה חלי, למקם את עצמה כאשה מקצועית ומצליחה, היא מגלה עד מהרה שהיא עושה זאת במקום הלא-נכון, בחלל הלא-נכון, שכן היא מאבדת את אפיוניה הנשיים (היא אינה מחייכת), את אפיוניה האמהיים (אין לה כל תקשורת עם בתה הפגועה), ואת אפיוניה האתניים (את כוח השחור). הכניסה הנשית לחלל הציוני (דהיינו, לעמדת השפעה בחיי הקהילייה והמקצוע) פירושה ויתור על המגדר ועל האתניות, מבלי שתושג במחיר הוויתור שליטה גדולה יותר בחיים.

המסע אל העצמיות כמסע אל שליטה עצמית הוא, בסרט זה, מסע

לשליטה בטלוויזיה. שלמה, שרוכש את המכשיר, ולכן שולט בו בתחילת הדרך, אינו אלא מתווך, המעניק את התנאים שמהם תצמח השליטה האמיתית, מן הסוג שיש לפנינה ורות: השליטה של הכוח לכונן דרך הטלוויזיה; ואילו חלי, המנסה ללכת בעקבות צעדיו (הגבריים), ולשלוט בדימויה דרך הערוצים המקובלים להשתייכות לקהילייה, כמו מקצוע, פופולריות וכסף, נשלטת, בסופו של דבר, בידי פנינה. המבט החודר המזרחי הגברי המסורס ניכס את המבט החודר המזרחי הנשי דרך שליטה במנגנון (במכשיר ובמצלמת הטלוויזיה, מקבילתו של הכינון העצמי), אבל אינו יכול לנכס לעצמו את השליטה במי שנועץ מבט חודר לא דרך האפארטוס (עדרת המצלמה) אלא באפארטוס עצמו (במוניטור הטלוויזיה). גם לא כשהם, הגברים המזרחים, ממקמים בעצמם כנשים, מסמן העל, מוניטור הטלוויזיה בהתגלמותו, דרך המטאפורה שלו: העין הסינמית טיט הצופה בנו בעוד אנו צופים בסרט הזה עצמו: שחוב, נשלט, בסופו של דבר, בידי מושא ההתעלמות שלו: המבט החודר הנשי כשאינו מבט פורנו-גרפי מזמין אלא מתבונן בעצמו, היינו, כנשים אחרות (פנינה המתבוננת ברחל/חלי). בכך מפעיל הסרט את מה שכינתה תרזה דה-לורטיס "פנייה אל הצופה כאשה, באופן בלתי תלוי במגדר שלו/שלה", כשכוונתה בכך לכך ש"הסרט מגדיר את כל נקודות ההזדהות (עם דמות, אימאז', מצלמה) כנשיות, נקביות, או פמיניסטיות".

עם זאת, שחוב אינו מנכס את האשה האשכנזייה (או את הגבר הצופה האשכנזי כאשה) אל תוך המיקום המזרחי. אותה, את האשה האשכנזייה, מכונן הטקסט כאשכנזי/יה הנעדרת/ת הלא-אוניברסלית/ת, ולכן אין היא יכולה להתחמק מלהרהר אודות סוג יחסיה עם המזרחית הנוכחת הלא-אוניברסלית. כך ממקם הטקסט מחדש את האשה האשכנזי-זייה במרחב שאותו לא אכלסה מעולם: חלל מסומן (ולא אוניברסלי), מסומן גם מתוקף מחויבויותיו ליחסי הכוח שבמסגרתם היא המועדפת – והמדכאת. אבל רשת הקריאות הביקורתיות, דהיינו, רשת מיקומי הקריאה את הסרט שחוב, ממקמת אותה גם כשותפה למסע האחר, ואולי היחיד, שמתנהל בסרט עד להשלמתו: המסע אל השושלת האמהית; כשאמהות כשלעצמה היא מובנית ולא מקובעת ביולוגית, שכן פנינה מופיעה כהורה של רות מבחינת חינוכה אל תוך אותה שושלת מובנית עצמה של אמהויות. גם "אמהות" וגם "נשיות", בעוד הן מכוננות כשוש-לות מותנות ביולוגית ואתנית, מופיעות גם כשושלות מפורקות מהמימד הביולוגי שלהן, אך מותנות מצד המגדר שלהן במסגרת זהותן האתנית, ובכך מערערות את היציבות של כל אחת מהמסגרות.

בסיפור המסגרת של המסע אין גברים. קובי, בעלה של חלי, בלונדון, ואפילו קולו אינו נשמע בשיחת הטלפון שלו עם אשתו; שלמה האב אינו יותר מאשר קול הבוקע משפופרת הטלפון, וכך גם הגברים באולפן הטלוויזיה – קולות באוזניות. והמקור הגברי, האב, כבר מת. שלוש הנשים אינן משלימות את המסע המוגדר כמסע ללוויה; האב אינו מוזכר במהלך הסרט או בסופו, והסרט אינו מסתיים לא ליד מיטתו ולא בלוויה. המסע מסתיים בהבטחה של חלי לפנינה לנסוע לאמא, ובהופעתה מחדש של חלי

'Uprising', סרטי וידאו על ההתנגדות הפלסטינית. עטיפת תוכנית לאירוע ב'Artists Space' בניו יורק, 16.11.89 - 1.6.90. מאורגן על ידי אליה סולימן ודן וואלוורת'.

בתל-אביב רק בסוף שנת 1990, לאחר הקרנות באירופה. < עבודות על נייר בגלריה מבט, תערוכה קבוצתית של יאיר גרבוז, יגאל תומרקין, מיכל היימן, ג'ק ג'אנו ויעקב חפץ. < רואה אור כמו עכביש בלי חוטאים, קובץ שירים בערבית מאת סלמאן מצאלחה. < חצוצרה בנודא, הצגה על פי ספרו של סמי מיכאל, בבימויו של שמואל הספרי. תום שגב תוהה: מדוע על הערבים בהצגה לדבר בעברית עילגת ובמבטא ערבי.

פברואר 5 < בתל-אביב מתאבד הפילוסוף משה קרוי, שהטיף לאגואיזם רציונלי, היגר בהפגנותיו לאוסטרליה 14 שנה לפני כן וחזר לארץ כחודש לפני מותו. < המשטרה עוצרת עשרה חרדים משכונת מאה שערים בירושלים בהם יהודה משי זהב ושלומה מבניו של הרב חשין, בחשד שהשתייכו לארגון קש"ת. הקבוצה חשודה בהנחת 14 מטעני חבלה, בהשחתת קברים ובהצתות. < 10 < שולמית אלוני אומרת בראיון לתום שגב שנוכח מדיניות הממשלה והצבא היא מכבדת את סרבני השירות בשטחים, וכי תיעץ למתלבטים לסרב. < 16 < החמאס מודיע כי אנשיו חטפו את הצנחן אבי סספורטס בצומת הודיה. כעבור שלושה חודשים, ב־7 במאי, תימצא גופתו. < 22 < דדי צוקר ויוסי שריד מתריעים על פעילות גלויה ואלהיה של מתנחלים נגד פלסטינים, שאינה זוכה לתגובה מצד הצבא. < 28 < בבחירות לרשות המקומית באום אל פחם זוכה התנועה האיסלאמית שבראשות השיח' ראד' צלאח.

+ רואים אור בעברית: לדעת אשה, רומאן מאת עמוס עוז: סיפורו של סוכן מוסד שפרש לאחר מות אשתו ומתמסר לטיפול בבני ביתו. המבקר אריאל הירשפלד בהאבץ: "איזה פופולריות איומה אופפת את יצירת עוז. פופולריות של שלום בית העטוף במחווות של מחול שבעת הצעיפים"; סביבה עוינת, קובץ סיפורים שני של אורלי קסטל-בלום; גן המום, שירים מאת נורית זרחי; שפינזה וכופרים אחרים מאת ירמיהו יובל: שפינזה כדמות מופת של יהודי חילוני שמהגותו נובעת גם ה"אופציה החילונית". < רואה אור בערבית: זינב, קובץ שירים מאת ג'מאל קעואר.

מרס 3 < בגליל נחשף תא מחתרתי הקשור לארגונו של אחמד ג'בריל. < 5 < נפתח אולם נגה ביפו כמשכנה החדש של האופרה הישראלית. < 9 < ארגון ימני קיצוני בשם "הסיקריקים" מודיע שהוא אחראי להצתות של מכוניות ודלתות בתייהם של עיתונאים ואנשי רוח הכותבים או מתבטאים כנגד הימין. < 15 < כבר הנופש של רפי נלסון בטאבה נסגר בהוראת השלטונות המצריים. < 18 < ויכוח בממשלה בעניין הצטרפות ישראל לעיצומים נגד משטר האפרטהייד בדרום-אפריקה. שרי הליכוד מתנגדים. מתקבלת הצעת פשרה לפיה יצומצמו הקשרים ולא ייחתמו חוזים חדשים בתחום הביטחון. < 27 < בירושלים נפתח משרד ארגון "בצלם", מרכז מידע ישראלי לשמירה על זכויות האזרח בשטחים.

+ עאדל זידאן, מזכיר איגוד אנשי הדת המוסלמים, מבקש ממשרד הדתות לפעול לכך שהוצאת כתרי תימנע מלפרסם את ספרו של סלמאן רושדי, פסוקי השטן. < אבא גנוב 2, סרטו של יהודה ברקן. < ברלין ירושלים, סרטו של עמוס גיתאי מתאר מפגש דמיוני בין אלזה לסקרשילר למניה שוחט. < רואים אור: בבנהבט, מאת יואל הופמן; שני סיפורי מתח: מקומון, מאת שולמית לפיד; רצח בחוג לספרות, מאת בתיה גור. < אריאלה אזולאי אוצרת תערוכה קבוצתית ראשונה בגלריה בוגרשוב, חלל-צוגה-כחם: עבודות המתייחסות לכוח הפועל בתוך וסביב עולם האמנות, ומקוממת עליה את קהילת האמנות. < תקליט חדש של קורין אלאל, אנטארטיקה. < באום אל פחם נפתחת תערוכה של ג'אוד אברהים: דימויים מן האינתיפאדה והנעשה בשטחים. ארבעה ימים אחרי פתיחת התערוכה נכלא אברהים במעצר מינהלי בכלא קציעות.

אפריל 3 < מרכז יהודי למידע של המתנחלים נפתח בשטחים, לריכוז מידע על פגיעות והתנכלויות לאזרחים ולצבא. < 8 < דן בן-אמוץ, הגזען מסרטן, עורך לעצמו מסיבת "פרידה מהחיים" במועדון החמאם ביפו, בהשתתפות עשרות ידידים, עיתונאים, סופרים ואמנים, המספידים אותו באוזניו. הוא ימות כעבור חצי שנה, ב־20 באוקטובר, בגיל 66. + אמיל חביבי פורש מעבודתו כעורך אל איתימאד; מחליפו הוא סאלם ג'ובראן. < יוצאים לאקרנים: אחד משלנו, של

גירסה של מאמר זה הוצגה בכנס "The New Politics of Ethnicity, Self-Determination and the Crisis of Modernity," The Morris E. Curiel Center for International Studies, Tel Aviv University, 1995.
 על המטא-נראטיב הציוני בקולנוע, ראו גם Ne'eman 1995.
 על כינון מזרחיות בקולנוע ועל יחסיה עם הציונות כתבה לראשונה אלה שוחט, וראו בעיקר שוחט 1991.

שחנב. תסריט: חנה אזולאי-הספרי, בימוי: שמואל הספרי, מפיק: יורם כסלו, צילום: דוד גורפינקל, מוסיקה: אורי ודסלבסקי, שחקנים: חנה אזולאי-הספרי, גילה אלמגור, עמוס לביא, יעקב כהן, אורלי בן-גרטי. הסרט הוקרן לראשונה ב-1995.

האמא בציורי בתה לא רק ככתם אלא כפנים, לצד פניה של פנינה, ופניה של רות (וגם כאן, בלי פניו של האב). מבט-המראה שכרוך בהתמזגות עם האם ובהתבחנות ממנה, האחדות הפרה-אדיפלית האשלייתית והדואלית עם האם, מכילה עבור רות את חלי אך גם את פנינה. בטקסט הזה הדואלי משתלש: הסקס הזה שאינו אחד כפילותו מוכפלת בהתרסה אל מול נרטיב-העל המערבי, והשושלת ממירה את האם המובחנת באמהות הפונדקאית של האחות, באחייתיות מעורבת שהיא עצמה זיכרון רחוק של הנשמה-אחות שבעולם הדמונים, שעליה סיפרה פנינה לאחיותיה בילדותן. מורשת השחור משתנה ממלח, סכין, מים בכל מקום ואור הנר בימי האם, דרך אור החשמל שמפעילה פנינה: אור המקרר, אורות המסדרון ואור מוניטור הטלוויזיה שצובע את הלילות, את פנים הבית ואת ההווה בגוון כחלחל קר ומלאכותי (של הטלוויזיה, של הקולנוע) אבל השחור אינו מאבד את תקפותו, את כוחו ואת כוחו לכונן: פנינה אינה מחמיצה אף תוכנית של חלי, אומרת האחות בבית החולים. מבטה החודר המתמיד מכונן שוב ושוב את אחותה-במסמן-העל האלקטרוני, תוך ששליטתה מסומנת גם בהכנסת האחות לתוך קופסת הטלוויזיה (כמו שרחל, בשניית השליטה השחורית היחידה שלה, מכניסה את האב העיוור לתוך הקופסא, וכך שולטת בהצלחתו האשלייתית). השחור כסוכן נשי-מזרחי פעיל ממקם את הצופה (גבר ואשה כאחת כאשה-צופה) במיקום הכפול של סוכנות קהילתית אלטרנטיבית, כזו שאינה נדרשת לוותר לא על נשיותה ולא על מזרחיותה, משום שאינה מכפיפה את עצמה לסיפור הלאומי (הציוני-אשכנזי) וגם כמסומנת אתנית, מובנית למיקומה המזרחי/אשכנזי הלא-אוניברסלי, אבל מבלי לאבד את אחריותה כלפי המיקום ההיררכי שלה: מדכאת או מדוכאת.

עמדת הביקורת של שחנב, כשהיא מרחיקה את הקיום המזרחי מהמוקדים הלאומיים הציוניים-אשכנזיים, חושפת את האתניות של הלאומיות הציונית ואת מעשה ההדרה הכרוך בכינונה. אבל עמדת הביקורת אינה הקו המנחה את שחנב, שאינו מתעניין בפעולת הביקורת אלא בכינונה העצמי של נשיות מזרחית במנותק מהלאומיות הציונית-אשכנזית. מעשה הביקורת הוא חלק מגוף פעולת הכינון ופעולת ייצור (וקריאת) הנרטיב, תוצר נוסף של אופן כינון שאינו מותנה בהשוואה עם המרכז - עם הציונות האשכנזית. האקט הביקורתי, כשהוא נעשה מן השוליים, אינו מחייב, אם כן, את ביטול האוטונומיה של המזרח/ת; האקט הביקורתי הזה אינו מחייב הכפפה של המבקר/ת והעמדתם וכינונם ביחס אל המרכז. זהו אקט ביקורתי שהשוליים מקיימים מבלי להתבטל, מבלי לאבד את השליטה בייצוג של עצמם, מבלי להפוך לשיקוף-מראה שתפקידו להבנות את המרכז. במקום העמדה על היחס בין הבית הפרטי לבית הלאומי, נותרת חצרו של הבית הפרטי, ובמסגרתה השושלת הפתלתלה, השבלולית, הלא-רציפה: השושלת הנשית, שושלת המזרחיות.

אורלי לובין - החוג לתורת הספרות הכללית, אוניברסיטת תל-אביב

אורי ברבש. צדק מול חברות: חוקר מצ"ח נתקל בהתנגדות אנשי היחידה הצבאית בבואו לחקור את הריגתו של עציר פלסטיני; אלף נשותיו של נפתלי סימן טוב, סרטה של מיכל בת-אדם. > רואה אור בערבית היציאה מהנהב, קובץ שירים מאת פארוק מואסי. > שבתי טבת פותח בפולמוס בהארץ עם "ההיסטוריונים החדשים", מונח שטבע בני מוריס בהתייחסו להופעתם של היסטוריונים צעירים (אילן פפה, שמחה פלפן, אבי שליים ומוריס עצמו) החוקרים את תולדות היישוב היהודי ומדינת ישראל ומתבססים בעבודתם על מחקר שיטתי של מסמכים ועדויות כתובות, ולא על זיכרון חי ונוקטים ריחוק מתפיסה אידיאולוגית של העבר. טבת מאשים את מוריס בחוסר יושר אינטלקטואלי, בניסיונות להערים על הקורא ולהסתיר ממנו חסרים וכשלים בעבודה, בסלקציה אידיאולוגית של עובדות, ועוד.

מאי 2 > יאסר ערפאת מצהיר בפריס: האמנה הפלסטינית בטלה ומבוטלת ("קאדוק"). לאחר מכן ניסה להתחמק מההצהרה. > 3 חוליה של החמאס חוטפת את החייל אילן סעדון. שרידי גופתו יתגלו רק ב־1996. > הקבינט דן בתופעות ה"הקצנה" בקרב האזרחים הערבים. שר התקשורת, יצחק מודעי: האינתיפאדה עברה לתוך הקו הירוק וישנם כפרים ערביים שהמשטרה אינה יכולה להיכנס אליהם. > צלם של רשת ניוזווק מצלם קצין צה"ל וחיל המושבים ילד פלסטיני בן 9 על מכסה המנוע של ג'יפ, כמגן בפני יידי אבנים, ונוסעים אתו ברמאללה. > 4 אל סינאבה: בעל בית קפה בחיפה מבקש משבעה צעירים ערבים שבאו למקום, שלא לדבר ערבית. בשבועות הבאים יותקפו ערבים ישראלים ברמלה, בטבריה ובמגדל העמק; תושב הכפר הערבי אל מוכר יירצח בידי יהודי; התפרעות אלימה תביא להפסקת משחק הכדורגל בין מכבי אחים נצרת להפועל נהריה. > 6 סוף שבוע של התפרעויות קשות בשטחים, ארבעה הרוגים פלסטינים וכמאה וחמישים פצועים. > 10 הרב כהנא ועמו שלושים חברי תנועת כ"ך מתפללים בבית הכנסת העתיק ביריחו, מתפרעים ופוגעים במכוניות וברכוש של תושבי יריחו. > 14 ההצעה המדינית של יצחק שמיר ויצחק רבין לאפשר בחירות בשטחים מאושרת בכנסת. אינה מזכירה את תושבי מזרח ירושלים ואין בה תוכנית להסדר הקבע. > 16 עוצר כללי ברצועת עזה, שיימשך שישה ימים. פועלי הרצועה העובדים בארץ מצטווים לשוב לבתיהם. בסוף השבוע ייהרגו בשטחים שישה פלסטינים. > 17 מתנחלים מתפרעים בלילה בחברון, יורים על בתים, מיידיים אבנים ומציתים מכוניות. > 20 כמאתיים וחמישים חברים ופעילים בתנועת החמאס, ביניהם מנהיג התנועה, השיח' אחמד יאסין, נעצרים. > קבוצת הכדורגל של הפועל תל-אביב יורדת בראשונה בתולדותיה לליגה הארצית. > 23 ראש עיריית פתח תקוה, גיורא לב, מציע להקים באזור בית הקברות סגולה "מחנות שהייה" לפועלים פלסטינים הבאים לעבוד בעיר. > נפתח משפטו של הרב לוינגר באשמת הריגת סוחר פלסטיני ולקוח. לוינגר: "אני זכאי, לא זכיתי להרוג את אותו ערבי". > 24 הממשלה מחליטה על מכירת מניות הבנקים. > 25 ארבעה חיילי גבעתי שהואשמו בהתעללות ובהריגת האני אל שאמי, תושב מחנה הפליטים ג'אבליה, בתחילת האינתיפאדה, מורשעים רק בהתעללות ובמילוי פקודה בלתי חוקית. השופטים קובעים: "האלימות הברוטלית שנתגלתה בגופת המנוח צריכה לזעזע כל בן תרבות". > 29 מועצת הישובים היהודיים ביהודה, שומרון וחבל עזה (יש"ע) מודיעה כי "מחדלי הצמרת המדינית והצבאית הולידו התגוננות יהודית, משני צדי הקו הירוק... גם ההתקוממות היהודית אינה ניתנת לדיכוי בכוח צבאי בלבד". > הפגנה של תנועת "השנה ה־21" בקלקיליה נגד פיצוץ בתים. עשרים ושבעה מפגינים נעצרים באשמת כניסה לשטח שהוכרז כשטח צבאי סגור. ישוחררו כעבור חמישה ימים ויזוכו במשפטם, כאשר יתברר שהצו שמנע את כניסתם לקלקיליה לא היה חוקי.

+ רואה אור בעברית אונת קין, מאת משה יזלמן: מסה על "פרשת מחדלי ההצלה, אזלת היד ואטימות הלב של הנהגת הציונות העולמית והסוכנות היהודית בשנות השואה והחורבן"; רואה אור בערבית פלסטניה בהיסטוריה העתיקה, מחקרו של יוסף סאמי יוסף. > למחית עם המלום, תערוכה במוזיאון תל-אביב, אוצרת: בתיה דונר: דימוי הישראלים בעיני עצמם מאז שנות השלושים, כפי שהשתקף בציורים ובכרזות ממלכתיות ומסחריות. > משפחת הבובב, מאת רוביק רוזנטל: ספר זיכרון המשחזר את הקרב על הבופור ומשלב בתיאור מונולוגים אישיים של בני משפחות ההרוגים. > לונדון, תקליט חדש של חוה אלברשטיין.

'חיבוק התאנה', 'זכות השיבה' של הפלסטינים, מאת דני רובינשטיין, הוצאת כתר, ירושלים.